

КУРЧЕНКО О. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕННЯ ЗА ГРАМАТИЧНОЮ КАТЕГОРІЄЮ РОДУ У СВІТЛІ ҐЕНДЕРНИХ ІННОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються пов'язані з антисексистськими тенденціями проблеми узгодження (та неузгодження) за граматичною категорією роду прикметників, дієприкметників, артиклів та займенників з іменниками у сучасній іспанській мові, звертається увага на умисне граматичне неузгодження, до якого вдаються заради того, аби продемонструвати та підкреслити участь жінки у суспільному житті.

Ключові слова: гендерні інновації, узгодження за граматичною категорією роду, мова адміністративних паперів, граматичний рід, чоловічий рід, жіночий рід, сексизм.

В статье исследуются связанные с антисексистскими тенденциями проблемы согласования (и несогласования) по грамматической категории рода прилагательных, причастий, артиклей и местоимений с именами существительными в современном испанском языке, обращается внимание на намеренную грамматическую несогласованность, используемую с целью продемонстрировать и подчеркнуть участие женщины в общественной жизни.

Ключевые слова: гендерные инновации, согласование по грамматической категории рода, язык административных документов, грамматический род, мужской род, женский род, сексизм.

The article deals with related to the existing antisexist tendencies problems of concordance (and discordance) of adjectives, participles, articles and pronouns with nouns by the grammatical category of gender in the modern Spanish language, paying attention at the intentional grammatical discordance used with the purpose of showing and underlining the participation of women in the life of the society.

Key words: gender innovations, concordance by the grammatical category of gender, administrative documents language, grammatical gender, masculine gender, feminine gender, sexism.

Метою цієї статті є аналіз існуючих тенденцій узгодження (та неузгодження) за граматичною категорією роду прикметників, дієприкметників, артиклів та займенників з іменниками у сучасній іспанській мові, визначення подальших напрямків дослідження.

Актуальність обраної теми статті зумовлена суттєвими змінами, які відбуваються у питанні узгодження за граматичною категорією роду прикметників і т. д. з іменниками, особливо цікавим є умисне граматичне неузгодження, до якого вдаються заради того, аби продемонструвати та підкреслити участь жінки у суспільному житті.

Для філологів та перекладачів-іспаністів важливо знати, якими є, в чому полягають і чим зумовлені ці новітні мовні явища.

Об'єктом дослідження в даній статті є приклади, що підтверджують зафіксовану нами тенденцію.

Узгодження за граматичною категорією роду є однією з антисексистських тенденцій у сучасній іспанській мові. Причина цього явища полягає у суттєвих змінах в іспанському суспільстві, що почалися в останній чверті ХХ століття і продовжуються сьогодні – йдеться про дедалі більш активну соціальну та професійну участь жінки у повсякденному житті.

Розглядуване нами мовне явище цікаве тим, що воно часто є аграматичним (оскільки узгодження, як ми побачимо далі, часто відбувається за біологічною категорією статі, а не за граматичною категорією роду), а також і тим, що воно є відбитком стану розвитку суспільства з характерними для цього стану негативними та позитивними рисами, що є важливим об'єктом досліджень таких наук, як соціологія та психологія. Таке дослідження буде корисним і для перекладачів.

Для початку дамо визначення терміну “граматичне узгодження”: це відповідність слів між собою за формальними ознаками роду та числа. Підкреслимо, саме роду, а не статі. Так, в українській мові слова “дівча”, “хлоп'я” граматично належать до середнього роду (до речі, так само як і “Mädchen” у німецькій мові), але позначає молоду людську істоту жіночої та чоловічої статі відповідно. Однак, ми говоримо “гарне дівча”, а не *“гарна дівча”, “гарне хлоп'я”, а не *“гарний хлоп'я” саме через вимоги граматичного узгодження. Згідно з загальними правилами узгодження, прикметники, дієприкметники, артиклі та певні займенники обов'язково повинні відповідати за родом і числом іменнику, до якого вони відносяться. Так само і дієслово має узгоджуватися з іменником-підметом за числом та особою.

У цій статті предметом нашого дослідження є узгодження за родом, категорією, яка є характерною в іспанській мові як для прикметника, дієприкметника, так і для артикля та займенника.

1. Прикметник

В іспанській мові прикметники, так само як і іменники, мають два роди – чоловічий та жіночий.

Однак, природа цієї граматичної категорії у випадку прикметників є іншою: на відміну від того, як це відбувається з іменниками, у прикметників рід не є невід'ємною характеристикою слова, оскільки він не змінює значення прикметника: закінчення, характерні для того чи іншого роду, приймаються задля узгодження з родом іменника. Таким чином, рід прикметника є виключно синтаксичною характеристикою, оскільки залежить від того, чи відноситься він до іменника чоловічого або жіночого роду, з яким має обов'язково узгоджуватися.

Іспанські прикметники, так само, як і іменники, можуть бути поділені на дві групи:

1) такі, що мають обидві форми – це ті прикметники, які закінчуються на приголосну або на голосну *-o* для чоловічого роду та на *-a* для жіночого роду, наприклад:

ЧОЛОВІЧИЙ РІД

ЖІНОЧИЙ РІД

Campeón

Campeona

Trabajador

Trabajadora

Precioso

Preciosa

Blanco

Blanca

Simpático

Simpática

Peleón

Peleona

Rico

Rica

Дієприкметники завжди мають обидві форми: ті, що закінчуються на голосну *-o*, є чоловічого роду, а ті, що на *-a*, – жіночого роду.

2) такі, що мають єдину форму для обох родів:

feliz

agradable

brillante

audaz

fenomenal
inteligente
amable
transparente

Прикметники, що мають обидві форми, а також усі дієприкметники, повинні узгоджуватися з іменником, який вони супроводжують, натомість ті, які мають єдину форму для обох родів, залишаються незмінними як у чоловічому, так і у жіночому роді.

Часто один прикметник або дієприкметник супроводжує декілька іменників. У такому випадку, якщо іменники належать до одного і того самого граматичного роду, прикметник (дієприкметник) буде вживатися у цьому роді. Якщо іменники належать до різних родів, то згідно з граматичними правилами іспанської мови прикметник (дієприкметник) має бути у множині чоловічого роду (так званого *загального чоловічого роду*) і буде охоплювати як чоловічий, так і жіночий рід.

Наприклад:

Los alumnos y alumnas aventajados recibieron un premio.

Mis queridos papá, mamá y hermana.

Alejandro, Luis y Elena fueron muy honestos.

Сьогодні відмічається у чітка тенденція уникати у певних контекстах (зокрема, в адміністративних паперах) загального чоловічого роду, з причин позамовного характеру, зазначених на початку цієї статті, вдаючись до так званого “розщеплення” прикметників (*desdoblamiento*, див. [1], [4]), незважаючи на те, що такі конструкції, хоча і не є аграматичними, можуть виявитися тавтологічними та робити текст занадто довгим. Треба зазначити, однак, що у певних випадках такі конструкції допомагають уникати подвійної інтерпретації текстів.

Приклади:

Los alumnos aventajados y las alumnas aventajadas recibieron un premio.

Mi querido papá y mis queridas mamá y hermana.

Alejandro y Luis fueron muy honestos, y Elena fue muy honesta.

Аргументом проти використання “розщеплення” є той факт, що повторення суперечить закону мовленнєвої економії, а також що воно створює непотрібне перевантаження текстів, тому в рамках феміністичної течії з’явилися певні дослідження, які наполягають на розмежуванні *граматичної категорії роду та статі* [1]. Ті, хто схиляється до такої позиції, наполягають на тому, що не слід бачити в іменниках конкретні концепти “чоловічості” та “жіночості”, і тому не треба створювати форми жіночого роду для традиційно чоловічих професій, або навпаки – форми чоловічого роду для традиційно жіночих професій. Тобто, всі іменники на позначення професій повинні мати певний граматичний рід і мають вживатися по відношенню до людей, які належать до цієї професії, незалежно від їхньої статі. Такі думки, однак, не мають широкої підтримки, і тому, як ми вже зазначали, відмічається тенденція до вживання подвійних форм прикметників, артиклів, займенників та дієприкметників. У будь-якому разі такими конструкціями радять не зловживати.

У випадках, коли перед прикметниками та дієприкметниками використовується дієслово-зв’язка, ми зафіксували три варіанти уникнення використання загального чоловічого роду:

а) вживати “розщеплений” прикметник в обох формах – чоловічого і жіночого роду.

Наприклад:

Los trabajadores y trabajadoras de esta empresa son habilitados y habilitadas.

б) замінити прикметник синонімічним, але таким, що має єдину форму для обох родів.

Наприклад:

Los trabajadores y trabajadoras de esta empresa son hábiles.

с) ставити перед прикметником іменники без маркованої статі, такі як *persona, gente, ser humano*, тощо.

Наприклад:

Los trabajadores y trabajadoras de esta empresa son personas habilitadas.

2. Артикль

Згідно з правилами узгодження в іспанській мові артикль повинен набувати форму граматичного роду іменника, який він супроводжує: *el niño/ la niña, el empleado/ la empleada* тощо.

Функція артиклю є фундаментальною у випадках, коли він супроводжує іменники, що мають єдину форму для обох родів, оскільки у такому випадку саме артикль буде вказувати на рід (а іноді і на стать) іменника.

ЧОЛОВІЧИЙ РІД

ЖІНОЧИЙ РІД

El cliente

La cliente

El periodista

La periodista

El cantante

La cantante

Незважаючи на граматичне правило, згідно з яким артикль має набувати рід іменника, з яким він вживається, здобуття жінками певних професій, які до недавнього часу були для неї недоступними, створило в узусі ряд аграматичних структур, таких як *la abogado, una médico, la citada arquitecto* тощо, які свідчать про перехідний стан на шляху до створення іменника, рід якого змінюватиметься в залежності від статі особи, на позначення якої він використовується, як це вже подекуди відбувається з терміном *abogado/abogada*, але ще й досі майже не спостерігається у випадку *médico (médica)* та *arquitecto (arquitecta)*:

Mi hermana es médico.

Mi tía es arquitecto.

Так само існують випадки, в яких умисно уникають узгодження, аби запобігти асоціації іменника зі словом, яке вже має усталене значення. Так, *la secretario* вживається на позначення високої посади в адміністрації, тоді як *la secretaria* використовується на позначення посади, до службових обов'язків якої входять нескладні щоденні задачі здебільшого організаційного характеру.

Іменників, які мають різні значення в залежності від того, чи вони використовуються у чоловічому, чи в жіночому роді, немало. Це, наприклад, такі пари як *señorito/señorita*, *señor/señora*, *gobernante/gobernanta*, *hombre público/mujer pública*, *individuo/individua*, *verdulero/verdulera*, *prójimo/prójima* тощо. Майже завжди вони мають пейоративне значення у жіночому роді, і тому їх слід уникати (детальніше про це у [1]).

3. Займенник

Займенник – це частина мови, що замінює іменник у реченні. Усі розряди займенників (особові, присвійні, вказівні, неозначені, заперечні та питально-відносні) змінюються по родах в усіх своїх формах і приймають відповідне закінчення для кожного з родів, в залежності від роду (статі) іменника, який він замінює у реченні, за виключенням першої та другої особи однини особових займенників (*yo, tú*), деяких питально-відносних (*que, cual, quien*), неозначених та заперечних (*alguien, nadie, cualquier*), які мають єдину спільну форму для чоловічого та жіночого родів. Незмінюваність названих займенників за родом робить їх важливими у використанні у висловлюваннях, де стать особи, про яку згадується, не має значення.

1) *El/los que*

Використання відносного *que* разом з артиклем чоловічого роду, як в однині, так і у множині, може здатися дискримінативним, або як мінімум неоднозначним. Ми зафіксували тенденцію уникання цієї неоднозначності шляхом вживання відносного займенника *quien*, чия єдина форма для чоловічого і жіночого родів охоплює обидві статі. Також поширеною є заміна відносного займенника на узагальнюючий іменник *persona*.

Наприклад:

El que suscribe...

El que lo solicite...

Los que no asistan...

Los que tengan el carné podrán pasar.

Se dieron cuenta de que el que parecía labrador era una mujer.

Fuimos detrás de los que llevaban la bandera.

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

Quien suscribe...

La persona que suscribe...

Quien lo solicite...

La persona que lo solicite ...

Quienes no cumplan los requisitos...

Las personas que no cumplan los requisitos...

Quienes tengan el carné podrán pasar.

Las personas que tengan el carné podrán pasar.

Se dieron cuenta de que quien parecía labrador era una mujer.

Se dieron cuenta de que la persona que parecía labrador era una mujer.

Fuimos detrás de quienes llevaban la bandera.

Fuimos detrás de las personas que llevaban la bandera.

2) *Uno/s, todo/s, alguno/s*

Фрази, які будуються з використанням таких займенників як *uno/s, todo/s* та *alguno/s*, можуть виявитися неоднозначними, якщо вживатимуться у чоловічому роді. Як і у попередніх випадках, мовна система дозволяє вдаватися до наступних формул уникнення неоднозначності чи дискримінації:

а) вживання узагальнюючого *persona*;

б) “розщеплення”.

Uno/s

Замість використання *uno/s* дуже часто вживається узагальнююче *persona*.

Наприклад:

Unos opinan de una forma que a mí no me convence.

Es difícil que uno se acostumbre a tantas incomodidades.

No puede uno degradarse hasta ese punto.

Allí uno hace lo que quiere.

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

Unas personas opinan de una forma que a mí no me convence.

Es difícil que una persona se acostumbre a vivir con tantas incomodidades.

No puede una persona degradarse hasta ese punto.

Allí una persona hace lo que quiere.

Todo/s

Вживання кількісного займенника *todo/s* у його узагальнюючій функції уникається, знову-таки, за допомогою розщеплення або узагальнюючого *persona*.

Наприклад:

Todos tenemos sentimientos.

Todos los que lo hayan dicho mienten.

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

Las personas tenemos sentimientos/ Todos y todas tenemos sentimientos.

Las personas que lo hayan dicho mienten.

Alguno/s

Невизначений займенник *alguno/s* нерідко заміщується синтагмою *alguna/s persona/s* або займенник *alguien*.

Наприклад:

¿Alguno de los presentes desea intervenir?

Algunos se marcharon muy tarde.

Algunos piensan que las cosas son fáciles.

Варіанти, до яких вдаються, аби уникнути дискримінації або неоднозначності:

¿Alguna persona *de las presentes desea intervenir?*/ ¿Alguien *de los presentes desea intervenir?*

Algunas personas *se marcharon muy tarde.*

Algunas personas *piensan que las cosas son fáciles.*

Аналізуючи усі наведені вище тенденції, ми приходимо до висновку, що заради уникнення двозначності вживання загального чоловічого роду носії іспанської мови приносять “у жертву” граматичні та стилістичні норми, що говорить про більшу важливість для сучасного іспанського соціуму гендерної рівності, аніж граматичної і стилістичної коректності мовлення. Саме тому ми можемо стверджувати, що зміни, зафіксовані в іспанському мовленні (особливо у гендерному аспекті), яскраво відображають соціальні зміни у суспільстві, а відтак дослідження зазначеного явища в іспанській мові є **перспективними** з точки зору лінгвокультурології, соціальної психології та соціології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курченко О. О. Антисексистські тенденції мови адміністративних паперів у сучасній Іспанії / Олена Олександрівна Курченко // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К.: Видав.-поліграф. центр “Київський університет”, 2010. – Вип. 32. – С. 366–372.
2. *Álvarez M.* Tipos de escritos I: Narración y descripción / M. Álvarez. – Madrid: Arco Libros, 1993.
3. *Álvarez M.* Tipos de escritos III: epistolar, administrativo y jurídico / M. Álvarez. – Madrid: Arco Libros, 1997.
4. *Ayala Castro M. C.* Manual de lenguaje administrativo no sexista / [Ayala Castro M. C., Guerrero Salazar S., Medina Guerra A. M.]. – Málaga: Asociación de Estudios Históricos Sobre la Mujer (Universidad de Málaga), Ayuntamiento de Málaga, 2002.
5. *Fernández Lagunilla M.* Género y sexo: ¿controversia científica o diálogo de sordos? // Actas de las VII Jornadas de Investigación Interdisciplinaria, Los estudios sobre la mujer: de la investigación a la docencia / Fernández Lagunilla M. – Madrid: Universidad Autónoma, 1991. – P. 319–327.
6. *Maneru A.* El género: ¿accidente gramatical o discriminación no accidental? // Actas de las VII Jornadas de Investigación Interdisciplinaria, Los estudios sobre la mujer: de la investigación a la docencia / A. Maneru. – Madrid: Universidad Autónoma, 1991. – P. 309–317.
7. *Porto Dapena J. A.* Género “aroba”, neutralización masculino / femenino y síndrome antimachista / Porto Dapena J. A. // Español Actual. – Madrid, 1999. – № 72. – P. 5–14.
8. *Real Academia Española.* Diccionario de la lengua española. – Madrid: Espasa Calpe, 2001.
9. *Sau V.* Diccionario ideológico feminista / V. Sau. – Barcelona: Icaria, 1989.